

OBSERVATORI
DE BIBLIOTEQUES,
LLIBRES I LECTURA

Bernat Ruiz Domènech

bernat@bernat-ruiz.com

Observador i consultor de la indústria editorial

**LA LECTURA DIGITAL
A CATALUNYA (2014-2015)**

**LA LECTURA DIGITAL
EN CATALUÑA (2014-2015)**

**DIGITAL READING PRACTICES
IN CATALONIA (2014-2015)**

RESUM | RESUMEN | ABSTRACT

La lectura digital és un camp d'estudi que té ja algunes dècades de vida; tanmateix, tan sols ha començat a trobar una aplicació pràctica amb la popularització d'Internet i dels dispositius i formats de lectura. Aquesta popularització ha fet que comencem a notar-ne els efectes, a voltes cegament aplaudits i a voltes grotescament censurats. Qualsevol aproximació global a la lectura digital haurà de tenir en compte tres aspectes fonamentals: el grau d'adopció i accés, els reptes socials —en forma de bretxa o fractura digital— que determinin quins col·lectius en poden quedar exclosos i els efectes cognitius d'aquesta manera de llegir. La lectura digital és una lectura més complexa, amb prestacions molt interessants però reptes difícils d'afrontar mentre no disposem de més informació, investigacions i experiència. Som a les beceroles, tot va molt ràpid i quan un estudi apunta cap a una direcció o una altra, la tecnologia i els hàbits han tornat a canviar.

La lectura digital es un ámbito de estudio que cuenta ya con algunas décadas de vida; sin embargo, tan sólo ha empezado a hallar una aplicación práctica con la popularización de Internet y de los dispositivos y formatos de lectura. Esta popularización ha hecho que empecemos a notar sus efectos, a veces ciegamente aplaudidos y en ocasiones grotescamente censurados. Cualquier aproximación global a la lectura digital deberá tener en cuenta tres aspectos fundamentales: el grado de adopción y acceso, los retos sociales —en forma de brecha o fractura digital— que determinen qué colectivos pueden quedar excluidos y los efectos cognitivos de este modo de leer. La lectura digital es una lectura más compleja, con prestaciones muy interesantes pero con retos difíciles de afrontar mientras no disponemos de más información, investigaciones y experiencia. Estamos aún en mantillas, todo va muy rápido y cuando un estudio apunta hacia una dirección u otra, la tecnología y los hábitos han vuelto a cambiar.

Researchers have studied digital reading for some decades but it is only with the popularization of the Internet and reading devices that they have begun to find practical applications for their work. Accompanied on some occasions by unquestioning praise and on others by unwarranted censure, the effects of this popularization are now evident and any overall examination of digital reading must address three basic subjects: our degree of use and access to the medium; the social challenge posed by the digital divide between communities with greater, lesser or no access; and the cognitive side effects digital readers experience. Reading online is more complex than reading printed text and while it offers interesting possibilities we are still in our infancy as digital readers, lacking information about a medium that remains one step ahead of the research.

PARAULES CLAU

Lectura digital, Lectura, Aspectes cognitius

PALABRAS CLAVE

Lectura digital, Lectura, Aspectos cognitivos

KEYWORDS

Digital reading, Reading, Cognitive aspects

REBUT 3-11-2016 / ACCEPTAT 18-11-2016

OBSERVATORI
DE BIBLIOTEQUES,
LLIBRES I LECTURA

1 INTRODUCCIÓ

L'estudi de la lectura digital és, com la lectura en general, una qüestió polièdrica i de complexitat creixent. No podem parlar de lectura sense un sistema d'escriptura i és aquí on tenim la primera pista que el camí és ple de paranys: els testimonis arqueològics ens diuen que cap sistema d'escriptura va néixer acabat i funcional. El sistema de fitxes aparegut al creixent fèrtil fa uns 9.000 anys, que amb els segles donaria lloc a l'escriptura cuneïforme (Schmandt-Besserat, 1992; Rudgley, 1999), no servia per explicar històries sinó per dur la comptabilitat —vaques, fruits, blat, etc.— de societats neolítiques.

Si l'escriptura apareix de forma accidentada —fins i tot accidental— la lectura hi va al darrere; és una propietat emergent del nostre intel·lecte però no tenim cap òrgan especialitzat per a la lectura. Aprenem a parlar de forma natural però la lectura i l'escriptura exigeixen un aprenentatge força llarg; l'evolució no ens ha dotat amb una «àrea de l'escriptura» com sí que va fer amb les àrees de Broca i Wernicke.

La vida en societat fa inevitable que aprenguem a parlar, però llegir és opcional, com opcionals i atzarosos han estat sempre els sistemes d'escriptura —ideogràfics, sil·làbics, alfabètics— i les seves tecnologies de producció. A casa nostra i, en general, a tot el món occidental, el sistema d'escriptura és alfabètic. Fins fa quatre dies l'únic suport material industrialitzat era el paper. Hem arribat al segle XXI llegint paraules escrites en alfabet llatí i fixades mitjançant la impressió de tinta sobre paper. Aquest és el nostre punt de partida.

Els mateixos problemes que afecten la lectura sobre paper afecten també la lectura digital però augmentats perquè si el paper fixava el contingut al continent el digital fa tot el contrari: el contingut i amb ell la lectura esdevenen líquids o mòbils, no tan sols perquè el text —i molt més que el text— pugui canviar a la nostra voluntat sinó perquè apareixen dispositius de lectura.

La lectura digital té tantes ramificacions que el primer que hem de fer és acotar un perímetre precís d'estudi. En aquest article tractarem els tres aspectes més rellevants:

- El grau d'adopció de la lectura digital.
- Els reptes socials provinents dels canvis tecnològics i econòmics.
- El desafiament cognitiu que la lectura digital imposa als nostres cervells.

És important aclarir, abans de continuar, què entenem aquí per *lectura digital*: la lectura de qualsevol text mitjançant un dispositiu interactiu que representi continguts a voluntat del lector. El teletext, en aquest aspecte, no és lectura digital encara que ens arribi mitjançant un sistema de televisió digital terrestre. Tampoc ho són, estrictament parlant, els audiollibres, ja que l'adquisició de la informació no és visual ni implica desxifrar un alfabet escrit.

2 LA LECTURA DIGITAL

2.1 Grau d'adopció

Malgrat que el primer sistema hipertextual aparegué fa gairebé cinquanta anys, la lectura digital només va sortir dels laboratoris universitaris a mitjan dels anys noranta del segle

Entenem aquí per lectura digital: la lectura de qualsevol text mitjançant un dispositiu interactiu que representi continguts a voluntat del lector.

passat amb l'aparició de la World Wide Web (Landow, 1994). Els processos d'adopció tecnològica de la Segona Revolució Industrial acostumaven a ser relativament llargs però Internet ha transformat aquesta situació: el que abans costava dècades ara succeeix en anys.

Entre la franja d'edat més jove, l'ús de l'ordinador i d'Internet no tan sols va indissolublement lligat sinó que és gairebé absolut amb un 98,7 i 98,3 %, respectivament (vegeu la taula 1); això vol dir que tots els joves d'entre 16 i 24 anys són lectors digitals i ja no deixaran de ser-ho. A mesura que avancem pels trams d'edat tant l'ús d'ordinadors com d'Internet va decaient, però tan sols a partir dels 55 anys són menys dels dos terços. La lectura digital és majoritària i consolidada entre aquelles generacions que van haver d'adoptar-la ja a la seva infància, adolescència i primera edat adulta.

Taula 1. Ús de l'ordinador i d'Internet. 2015

Ús de l'ordinador i d'Internet. 2015 Per freqüència i grups d'edat							
	16 - 24	25 - 34	35-44	45-54	55-64	65-74	Total
Ús de l'ordinador (1)	98,7	87,9	88,2	85,4	68,2	39,2	79,5
freqüència							
diàriament, almenys 5 dies per setmana	84,4	70,7	69,2	69,1	73,8	63,1	71,9
totes les setmanes, però no diàriament	14,1	18,1	22,4	17,8	13,3	23,5	18,2
menys d'un cop a la setmana	1,5	11,2	8,4	13,1	12,9	13,4	9,9
Ús d'Internet (1)	98,3	93,8	92,2	87,9	73,7	41,9	83,1
freqüència							
diàriament, almenys 5 dies per setmana	98,6	84,2	85,7	80,2	78,4	69,1	83,9
totes les setmanes, però no diàriament	1,4	10,2	11,1	13,4	17,6	21,0	11,6
menys d'un cop a la setmana	0,0	5,7	3,1	6,4	4,0	9,9	4,4
Compres per Internet (1)	49,0	54,8	39,7	46,4	26,1	10,0	38,8

Unitats: Tant per cent.
Font: Idescat, a partir de l'Enquesta sobre equipament i ús de tecnologies de la informació i la comunicació a les llars de l'INE.
(1) Persones de 16 a 74 anys que van utilitzar l'ordinador o van connectar-se a Internet en els 3 mesos anteriors a la data de l'enquesta.

La lectura digital és majoritària i consolidada entre aquelles generacions que van haver d'adoptar-la ja a la seva infància, adolescència i primera edat adulta.

També és interessant observar (vegeu la taula 2) com les famílies de quatre membres són les que més usen l'ordinador i Internet a casa; en canvi, el telèfon mòbil — ja sigui intel·ligent o no — és present a més del 90 % de totes les llars catalanes, índex tan sols superat pel televisor. Destacable és la presència d'algun dispositiu de lectura de llibres digitals al 20 % de llars catalanes.

Taula 2. Equipament TIC a l'habitatge. 2015

Equipament TIC a l'habitatge. 2015 Per dimensió de la llar						
	Dimensió de la llar					Total
	1 membre	2 membres	3 membres	4 membres	5 membres o més	
Ordinador	59,2	74,3	86,9	94,3	89,8	79,4
Internet	66,2	73,6	87,5	94,7	90,4	80,7
Banda ampla	64,4	71,8	86,8	94,7	88,2	79,5
Telèfon mòbil	91,6	94,5	98,9	99,0	98,9	96,2
Telèfon fix	70,4	85,5	87,6	86,5	76,1	82,8
Televisió	96,9	96,7	98,4	100,0	100,0	98,0
Dvd	47,6	60,7	70,1	73,3	76,3	64,0
Vídeo	18,1	31,7	32,7	29,6	28,4	28,8
Ràdio	71,1	72,9	73,2	68,8	66,9	71,4
Cadena musical	38,8	53,4	59,4	56,0	62,1	53,2
Mp3/Mp4	20,2	32,8	54,4	60,2	55,5	42,4
Lector de llibres electrònics	10,9	20,9	20,5	28,1	18,6	20,2

Unitats: Tant per cent.
Font: Idescat, a partir de l'Enquesta sobre equipament i ús de tecnologies de la informació i la comunicació a les llars de l'INE.
Nota: Habitatges amb algun membre de 16 a 74 anys.

I el que potser és més significatiu és que, també segons les dades de l'Idescat, no hi ha grans diferències entre els entorns rurals i urbans.

Més enllà de l'ordinador o d'Internet a la llar, el mitjà que s'està imposant per a la lectura digital no exclusiva de llibres és el telèfon intel·ligent. Segons l'informe *La sociedad de la Información en España 2015* (Telefónica, 2016; p. 74-75), el 82,8 % dels internautes espanyols tenen un telèfon intel·ligent —un dels índexs mundials més alts—, mentre que un 58,9 i un 37,4 % tenen una tauleta i un lector de llibres digitals, respectivament. El més rellevant és que és el telèfon intel·ligent el dispositiu preferit per accedir a Internet amb un 88,2 %, seguit de l'ordinador amb un 78,2 % i la tauleta amb un 34,4 % (Telefónica, 2016; p. 64-65; les xifres no sumen 100 perquè els resultats són acumulatius per al mateix usuari).

Tot això indica que la lectura cada cop és més digital, que l'accés és cada cop més mòbil i que aquest accés es fa mitjançant el telèfon intel·ligent, en primer lloc. L'ús d'Internet i ordinador a casa nostra és tan generalitzat i habitual que ja l'hem de veure com a part del paisatge.

Pel que fa a la lectura de llibres digitals, segons l'informe esmentat (Telefónica, 2016; p. 68-69), un 30 % dels internautes —que no de la població total, que estaria al voltant del 20 %— declara que llegeix llibres digitals —en qualsevol dispositiu—, dada que contrasta amb la xifra de negoci de la venda de llibres digitals a Espanya, que és del 5,1 % segons *Informe de Comercio Interior del Libro en 2015* (Federación de Gremios de Editores de España, 2016; p. 45-46).

2.2 Reptes socials

Tot canvi tecnològic comporta uns costos de transformació que acaben sent socials. Una de les mostres més evidents és la coneguda *bretxa* o *fractura digital* que comporta el perill de quedar exclòs de la societat de la informació. Aquesta fractura ja era visible fa més de deu anys (Prado, 2003) i ha anat augmentant. Per una banda, hi ha la natural aversió, resistència o simple manca de necessitat de l'adopció de novetats tecnològiques intergeneracionals —en la taula 1 en veiem els efectes—, però també s'observa un biaix important que depèn del nivell de renda, és a dir, aquells que queden despenjats de l'ús de les noves tecnologies, en general, i de la lectura digital, en particular, no perquè no vulguin, sinó perquè econòmicament no poden.

Un dels millors estudis en la matèria que s'han fet a casa nostra és *L'esclatxa digital a la ciutat de Barcelona* (RocaSalvatella, 2016). Malgrat que l'estudi se centra a la ciutat de Barcelona, les dades són extrapolables a la resta de Catalunya perquè, com ja hem vist, el grau d'adopció tecnològica és força homogeni. L'estudi esmenta tres tipus de fractura digital que es poden donar junts o per separat (p. 10):

- **D'accés.** Fa referència a la possibilitat d'accedir o no a la tecnologia.
- **D'ús.** Es basa en les persones que saben o no utilitzar la tecnologia.
- **De qualitat de l'ús.** Es fonamenta en les capacitats que té cada persona per utilitzar les eines que ofereix la xarxa.

Com que la lectura és l'activitat més senzilla de fer mitjançant les noves tecnologies, després de la conversa via telefònica, també és la que es veu més afectada per aquests tres tipus de fractura digital. L'estudi esmenta que tan sols un 10 % de barcelonins no es connecta mai a Internet i la majoria d'ells ho fan perquè no tenen els diners per fer-ho o perquè no ho necessiten. Aquesta combinació de factors fa que, a Barcelona, la fractura digital no es manifesti amb claredat fins als 65 anys d'edat aproximadament (p. 17) i es vegi molt influïda pel nivell d'ingressos, tal com podem veure en la taula 3.

Tot indica que la lectura cada cop és més digital, que l'accés és cada cop més mòbil i que aquest accés es fa mitjançant el telèfon intel·ligent, en primer lloc.

Un dels millors estudis en la matèria que s'han fet a casa nostra és L'esclatxa digital a la ciutat de Barcelona (RocaSalvatella, 2016). Malgrat que l'estudi se centra a la ciutat de Barcelona, les dades són extrapolables a la resta de Catalunya.

Taula 3. Darrera vegada que s'ha fet servir Internet segons el nivell educatiu

Darrera vegada que s'ha fet servir Internet segons nivell educatiu. Font: MWCcapital

	Nivell d'estudis Alt	Nivell d'estudis Mitjà	Nivell d'estudis Baix
Avui o ahir	97%	89%	62%
En la darrera setmana	1%	4%	6%
Fa entre dues i quatre setmanes	0%	1%	2%
No faig servir mai Internet	1%	3%	25%

Pel que fa al nivell de renda i ocupació, l'estudi diu que (p. 19) «[...] en els barris de renda baixa un 94 % de les persones amb un alt nivell educatiu tenen la llar connectada a Internet per un 60 % dels que tenen un baix nivell educatiu. En els barris de renda alta un 83 % de les persones amb un menor nivell d'estudis disposa d'Internet a casa, per un 95 % amb un alt nivell educatiu. [...] L'ocupació també demostra ser una esclatxa digital important en els barris amb un nivell de renda baix [...], sobretot, entre aturats, persones que es dediquen a tasques de la llar i jubilats, perfils menys digitalitzats en els barris de renda baixa. Per contra, estudiants i ocupats mostren un alt nivell de digitalització independentment de la renda del barri».

Aquests aspectes són importants per assegurar una bona cohesió social; malgrat que Catalunya és entre les primeres vint regions europees —d'un total de 269— en accés a les noves tecnologies (*Agenda Digital...*, 2013; p. 15), és perillós deixar que una part apreciable dels ciutadans en quedin despenjats, per minoritària que sigui, sobretot si tenim en compte que l'accés a la lectura digital en serà un dels factors més afectats; sense Internet no hi haurà lectura en termes productius i rellevants.

2.3 El desafiament cognitiu

Un dels aspectes més controvertits de la lectura digital és l'impacte que pot tenir en la nostra cognició. Al marge d'autors tremendistes que han suggerit que Internet ens estava convertint en poca cosa més que idiotes, és cert que hi ha un impacte, que s'ha d'estudiar i mesurar per preveure i, si cal, reconduir-ne els efectes.

Els efectes cognitius de la lectura digital poden ser negatius —i aquests són els que ens cal identificar amb més urgència— però també neutres o positius. Cap tecnologia humana és innòcua i una prova d'això és el foc, la cuina i el desenvolupament del nostre gran cervell (Wrangham, 2009); diversos estudis mostren, des de fa temps (Mangen; Bronnick, 2013), que les diferències en comprensió del mateix text en paper i en interfície digital no són prou grans com per descartar que el poc costum a la lectura digital en sigui la causa més que el mitjà digital en si; encara més, estudis semblants han donat, a vegades, resultats contradictoris. Tanmateix és l'aproximació al fet digital el que sí que fa que els lectors tinguin la sensació que llegir en digital és «pitjor» que fer-ho en paper. Tal com Mangen i Bronnick (2013; p. 66) exposen: «Readers in the paper condition had immediate access to the text in its entirety. This access is, moreover, built on both visual and tactile cues: the reader can see as well as tactilely feel the spatial extension and physical dimensions of the text, as the material substrate of paper provides physical, tactile, spatiotemporally fixed cues to the length of the text (Mangen, 2006, 2010; Sellen & Harper, 2002). Readers in the computer condition, by contrast, were restricted to seeing (and sensing) only one page of

Un dels aspectes més controvertits de la lectura digital és l'impacte que pot tenir en la nostra cognició.

Els efectes cognitius de la lectura digital poden ser negatius —i aquests són els que ens cal identificar amb més urgència— però també neutres o positius.

the text at any given time of reading. Hence, their overview of the organization, structure and flow of the text (Eklundh, 1992; Piolat et al., 1997) might have been hampered due to limited access to the text in its entirety. As noted by Kerr and Symons (2006), “difficulties in reading from computers may be due to disrupted mental maps of the text, which may be reflected in poorer understanding and ultimately poorer recall of presented material” (p. 5). Admittedly, the potential role of voluminosity and thickness of paper versus screens is of limited relevance in the present study considering the length of the texts in question. A suggestion for future research could be to replicate the findings of our study and have subjects read longer (and potentially more complex) texts, as it might be assumed that challenges pertaining to intratextual navigation (i.e., navigation inside a textual document) might increase with the length of the text».

Sembla que l’objectualitat és encara molt important per a la nostra concepció de què és un llibre i a l’hora d’entendre que estem llegint un text unitari.

Aquesta qüestió lliga amb el tractament de la hipertextualitat digital. Un rigorós estudi publicat a casa nostra pel grup de recerca GRETEL (Manresa, Real; 2015) confirma el que altres estudis anteriors suggerien: les propietats hipertextuals i enriquides —imatge animada, vídeo, so— dels textos digitals distreuen d’una lectura contínua i profunda. El text analògic no incorpora distraccions i és més fàcil concentrar-se sense esforç, gairebé de forma involuntària. El text digital, en canvi, dóna opcions que abans no teníem però, lluny de veure-ho com un problema potencial ho hem de veure com un augment de la complexitat que ens ofereix moltes més opcions, una de les quals és fer una lectura contínua i profunda mentre deixem per després les prestacions afegides.

Tot sembla indicar que som davant d’una eina dual: mal emprada pot fer mal però si se la sap fer servir pot ser útil, fins i tot, com a ajuda per a col·lectius amb risc d’exclusió social —un cop vençuda la fractura digital—, tal com posa de manifest Vaquero (2013). La lectura digital, per la seva novetat, necessita d’un aprenentatge específic que va més enllà de les simples habilitats lectoescriptores. No n’hi ha prou d’ensenyar a llegir i escriure; ara també hem d’ensenyar a dominar el potencial que la lectura digital ens ofereix, un potencial que mal usat ens pot dur a la confusió. La majoria d’estudis que han tractat la qüestió a casa nostra ho han fet des de l’àmbit educatiu i, d’una manera o altra, parlen de la importància de les alfabetitzacions múltiples.

Hem d’ensenyar a emprar les eines i també la seva utilitat al món fora de les aules. El periodisme ha canviat profundament, els mitjans s’han multiplicat i la fiabilitat de la informació ja no ve referendada per un grapat de capçaleres importants que ningú discuteix. Som en un escenari volàtil en el qual aprendre a llegir ja no es limitarà a ser capaç de dur a terme una habilitat; cada cop més, llegir, durà implícit pensar (Muller, 2015).

3 ESTUDIS I RECERCA

3.1 Informes i estudis

Prado, Emili (2003). «La bretxa digital o el perill d’exclusió de la Societat de la Informació». En: *Producció Multimèdia i Aplicacions Digitals. Quaderns del CAC: Número 15*. Consell de l’Audiovisual de Catalunya, p. 3-12.

Àrea de Tecnologies per a l’Aprenentatge i el Coneixement (2012). *Lectura en digital*. Barcelona: Servei de Comunicació i Publicacions del Departament d’Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

<http://ensenyament.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/colleccions/tac/lectura-digital/tac_5.pdf>. [Consulta: octubre de 2016].

Tot sembla indicar que som davant d’una eina dual: mal emprada pot fer mal però si se la sap fer servir pot ser útil, fins i tot, com a ajuda per a col·lectius amb risc d’exclusió social.

OBSERVATORI
DE BIBLIOTEQUES,
LLIBRES I LECTURA

Direcció General de Telecomunicacions i Societat de la Informació (2013). *Agenda Digital per a Catalunya 2020*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

http://www.idigital.cat/documents/10501/405750/Agenda_Digital_CAT_maquetada.pdf.

[Consulta: setembre de 2016].

RocaSalvatella (2016). *L'esclatxa digital a la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Mobile World Capital Barcelona.

<<http://www.mobileworldcapital.com/esclatxa-digital>>.

[Consulta: octubre de 2016].

3.2 Projectes i grups

GRETEL, Grup de Recerca de Literatura Infantil i Juvenil i Educació Literària de la Universitat Autònoma de Barcelona. Universitat Autònoma Barcelona, Departament Didàctica de la Llengua, Literatura i Ciències Socials, Facultat de Ciències de l'Educació. <www.gretel.cat>.

Hermeneia, Grup de Recerca en Estudis Literaris i Tecnologies Digitals. Universitat de Barcelona. <<http://www.hermeneia.net>>.

GR@EL, Grup de Recerca en Aprenentatge i Ensenyament de Llengües. Universitat Pompeu Fabra. <<https://portal.upf.edu/web/grael>>.

GLiCom, Grup de Recerca en Lingüística Computacional. Universitat Pompeu Fabra. <<https://portal.upf.edu/web/glicom/presentacio>>.

IES 2.0 1x1. *Prácticas letradas digitales. Materiales, actividad de aula y recursos lingüísticos en línea*. El projecte forma part del Pla nacional de recerca científica, desenvolupament i innovació tecnològica 2011, del Mineco (Ministerio de Economía y Competitividad) del govern espanyol (amb el codi EDU2011-28381; 2012-2014). <<https://sites.google.com/site/ies201x1/>>.

LECXIT, Lectura per a l'Èxit Educatiu. Fundació Jaume Bofill. <www.lectura.cat>.

3.3 Treballs i tesis

Vaquero Tió, Eduard (2013). *Estudio sobre la resiliencia y las competencias digitales de los jóvenes adolescentes en situación de riesgo de exclusión social*. Lleida: Universitat de Lleida. Departament de Pedagogia i Psicologia. <<http://hdl.handle.net/10803/116373>>.

[Consulta: octubre de 2016].

Meneses Naranjo, Julio (2015). *Internet, escola i comunitat en el trànsit cap a la societat xarxa. La incorporació d'internet al sistema educatiu de Catalunya per al desenvolupament comunitari*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya. Internet Interdisciplinary Institut (IN3). <<http://hdl.handle.net/10803/305495>>.

[Consulta: octubre de 2016].

Muller Beduschi, Carolina (2015). *La nueva cara de internet: sus repercusiones en el periodismo digital, los riesgos y retos de las informaciones encontradas en la red*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Dret Privat. <<http://hdl.handle.net/10803/325419>>.

[Consulta: octubre de 2016].

Portell Rifà, Joan (2015). *Influència de l'entorn familiar i escolar en l'adquisició de l'hàbit lector*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Didàctica de la

Llengua, de la Literatura i de les Ciències Socials. <<http://hdl.handle.net/10803/323079>>. [Consulta: octubre de 2016].

Brescó Baiges, Enric (2016). *Anàlisi de llibres de text digitals: tractament de competències i ús de recursos multimèdia*. Lleida: Universitat de Lleida. Departament de Pedagogia i Psicologia. <<http://hdl.handle.net/10803/385621>>. [Consulta: octubre de 2016].

4 PUBLICACIONS

Schmandt-Besserat, Denise (1992). *Before Writing, Volume One: From Counting to Cuneiform*. Austin: University of Texas Press. ISBN: 9780292707832.

Rudgley, Richard (2000). *Los pasos lejanos, una nueva interpretación de la prehistoria*. Barcelona: Editorial Grijalbo. ISBN: 9788425334292.

Landow, George P. (comp., 1997). *Teoría del hipertexto*. Barcelona: Ediciones Paidós. ISBN: 9788449302595.

Mominó, Josep M.; Sigalés, Carles (coord.) (2016). *El impacto de las TIC en la educación. Más allá de las promesas*. Barcelona: Editorial UOC. ISBN: 9788490644522.

García-Rodríguez, Araceli; Gómez-Díaz, Raquel (2016). *Lectura digital infantil. Dispositivos, aplicaciones y contenidos*. Barcelona: Editorial UOC. ISBN: 9788491164333.

Manresa, Mireia; Real, Neus (2015). *Digital Literature for Children. Texts, Readers and Educational Practices*. Brussel·les, Berna, Berlín, Frankfurt, Nova York, Oxford, Viena: Peter Lang. ISBN:9783035298383.

Cassany, Daniel (2012). *En línia. Leer y escribir en la red*. Barcelona: Editorial Anagrama. ISBN: 9788433963437.

5 BIBLIOGRAFIA

Àrea de Tecnologies per a l'Aprenentatge i el Coneixement (2012). *Lectura en digital*. Barcelona: Servei de Comunicació i Publicacions del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

<http://ensenyament.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/colleccions/tac/lectura-digital/tac_5.pdf>. [Consulta: octubre de 2016].

Brescó Baiges, Enric (2016). *Anàlisi de llibres de text digitals: tractament de competències i ús de recursos multimèdia*. Lleida: Universitat de Lleida. Departament de Pedagogia i Psicologia. <<http://hdl.handle.net/10803/385621>>. [Consulta: octubre de 2016].

Cassany, Daniel (2012). *En línia. Leer y escribir en la red*. Barcelona: Editorial Anagrama. ISBN: 9788433963437.

Direcció General de Telecomunicacions i Societat de la Informació (2013). *Agenda Digital per a Catalunya 2020*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

<http://www.idigital.cat/documents/10501/405750/Agenda_Digital_CAT_maquetada.pdf>. [Consulta: setembre de 2016].

García-Rodríguez, Araceli; Gómez-Díaz, Raquel (2016). *Lectura digital infantil. Dispositivos, aplicaciones y contenidos*. Barcelona: Editorial UOC. ISBN: 9788491164333.

Landow, George P. (comp., 1997). *Teoría del hipertexto*. Barcelona: Ediciones Paidós. ISBN: 9788449302595.

Mangen, Anne; Bronnck, Kolbjorn (2013). «Reading linear texts on paper versus computer screen: Effects on reading comprehension». En: *International Journal of Educational Research*. Volume 58, p. 61-28. ISSN 0883-0355.

Manresa, Mireia; Real, Neus (2015). *Digital Literature for Children. Texts, Readers and Educational Practices*. Brussel·les, Berna, Berlín, Frankfurt, Nova York, Oxford, Viena: Peter Lang. ISBN:9783035298383.

Meneses Naranjo, Julio (2015). *Internet, escola i comunitat en el trànsit cap a la societat xarxa. La incorporació d'internet al sistema educatiu de Catalunya per al desenvolupament comunitari*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya. Internet Interdisciplinary Institut (IN3). <<http://hdl.handle.net/10803/305495>>. [Consulta: octubre de 2016].

Mominó, Josep M; Sigalés, Carles (coord.) (2016). *El impacto de las TIC en la educación. Más allá de las promesas*. Barcelona: Editorial UOC. ISBN: 9788490644522.

Muller Beduschi, Carolina (2015). *La nueva cara de internet: sus repercusiones en el periodismo digital, los riesgos y retos de las informaciones encontradas en la red*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Dret Privat. <<http://hdl.handle.net/10803/325419>>. [Consulta: octubre de 2016].

Portell Rifà, Joan (2015). *Influència de l'entorn familiar i escolar en l'adquisició de l'hàbit lector*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Didàctica de la Llengua, de la Literatura i de les Ciències Socials. <<http://hdl.handle.net/10803/323079>>. [Consulta: octubre de 2016].

Prado, Emili (2003). «La bretxa digital o el perill d'exclusió de la Societat de la Informació». En: *Producció Multimèdia i Aplicacions Digitals. Quaderns del CAC: Número 15*. Consell de l'Audiovisual de Catalunya, p. 3-12.

RocaSalvatella (2016) *L'esclatxa digital a la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Mobile World Capital Barcelona. <<http://www.mobileworldcapital.com/esclatxa-digital>>. [Consulta: octubre de 2016].

Rudgley, Richard (2000). *Los pasos lejanos, una nueva interpretación de la prehistoria*. Barcelona: Editorial Grijalbo. ISBN: 9788425334292.

Schmandt-Besserat, Denise (1992). *Before Writing, Volume One: From Counting to Cuneiform*. Austin: University of Texas Press. ISBN: 9780292707832.

Vaquero Tió, Eduard (2013). *Estudio sobre la resiliencia y las competencias digitales de los jóvenes adolescentes en situación de riesgo de exclusión social*. Lleida: Universitat de Lleida. Departament de Pedagogia i Psicologia. <<http://hdl.handle.net/10803/116373>>. [Consulta: octubre de 2016].

Disponible a:

<http://www.raco.cat/index.php/AnuariObservatori>

Ruiz Domènech, Bernat. “La lectura digital a Catalunya (2014-2015)”
Anuari de l'Observatori de Biblioteques, Llibres i Lectura, vol. 4 (2016), p. 165-175.

<http://www.raco.cat/index.php/AnuariObservatori/article/view/317195>

Llicència Creative Commons

Reconeixement – NoComercial – SenseObraDerivada
(by-nc-nd): No es permet un ús comercial de l'obra original ni la generació d'obres derivades.

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Facultat de Biblioteconomia
i Documentació

OBSERVATORI
DE BIBLIOTEQUES,
LLIBRES I LECTURA

ANUARI DE L'OBSERVATORI DE BIBLIOTEQUES, LLIBRES I LECTURA 2016

Editors

Lluís Agustí
Maite Comalat

OBSERVATORI
DE BIBLIOTEQUES,
LLIBRES I LECTURA